

Josef Wiessalla

NA DOLE
OPOWIADANIE BYTOMSKIE

Josef
Wiessalla

Na dole
Opowiadanie
bytomskie

BYTOM

Zrealizowano w ramach stypendium
przyznanego przez Gminę Bytom

K A I R O S

Josef
Wiessalla

Na dole
Opowiadanie
bytomskie

przełożyła
i komentarzem opatrzyła
Nina Nowara-Matusik

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2026

Recenzje:

Maria Szmeja

Eliza Pieciul-Karmińska

Seria:

Kairos – Humanistyka Środowiskowa (2)

Redaktor serii:

Lucyna Sadzikowska

Rada serii:

Małgorzata Sugiera (Uniwersytet Jagielloński)

Andrzej Kowalczyk (Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Janusz Janeczek (Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Patronat

Halina Bieda
S E N A T O R R P

ŚLĄZAG

Spis treści

Przedmowa	7
Rozdział 1	
Josef Wiessalla – konterfekt twórcy nie(rozpo)znanego.	
Próba rekonstrukcji historycznoliterackiej	15
1.1. Prolegomena do badań	15
1.2. W cieniu kryzysów: pierwsze wprawki literackie	21
1.3. <i>Die Dostals</i> – przełom	23
1.4. Dramat <i>Die Front unter Tage</i> na deskach Berlina	26
1.5. Twórczość drugoplanowa	31
1.6. <i>Die Empörer</i> : epicka opowieść o buntownikach	32
1.7. Wobec opresyjnego reżimu	35
1.8. Geniusz i ironia	36
1.9. <i>Udyta</i> – powieść o silnej kobiecie i artystach w tle	37
1.10. W cieniu wojny	38
1.11. Powieść o artyście – <i>Zwischen Tag und Traum</i>	40
1.12. Nad przepaścią	41
1.13. Twórczość Wiessalli w kontekście literatury III Rzeszy	42
Rozdział 2	
Opowiadanie <i>Unter Tage</i> Josefa Wiessalli w perspektywie tłumaczeniowej	45
Josef Wiessalla: <i>Na dole</i> . Opowiadanie bytomskie	59
Słowniczek trudniejszych (regionalnych) terminów górniczych	103
Bibliografia	105

Indeks nazwisk	113
Zusammenfassung	115
Summary	117

Przedmowa

Mimo bogatego dorobku literackiego urodzony w dawnym Beuthen (Bytomiu) Josef Wiessalla (1898–1945) pozostaje polskiemu odbiorcy pisarzem nieznanym. W przekładzie na język polski ukazało się jak dotąd ledwie jedno opowiadanie (*Bitwa pod Jemielnicą*). A szkoda, gdyż porusza Wiessalla w swojej bogatej i zróżnicowanej gatunkowo twórczości (jest autorem powieści, nowel, dramatów i opowiadań) kwestie wciąż jeszcze aktualne w przestrzeni górnośląskiego regionu oraz pamięci o jego kulturowo-przemysłowym dziedzictwie, takie jak wpływ przemysłu na człowieka i jego środowisko, kształtowanie się (górniczego) etosu pracy oraz tożsamości regionalnej. Bohaterowie Wiessalli to górnicy i żony górników, ale także kobiety – wizjonerki, artyści oraz ludzie szeroko pojmowanego pogranicza.

Wiessalla jest aktywny literacko w dwudziestoleciu międzywojennym – pod względem historycznoliterackim jego twórczość przyporządkować można zatem do epoki Republiki Weimarskiej oraz III Rzeszy. Mimo że w faszystowskich Niemczech Wiessalla nie udał się ani na zewnętrzną, ani na wewnętrzną emigrację (do przyjęcia postawy konformizmu zmusiły go zapewne warunki bytowe – choroba psychiczna żony oraz rozstanie z dziećmi, których nie był w stanie utrzymać), to brak w jego twórczości akcentów szowinistycznych czy eskalujących narodowe konflikty, nierzadko pojawiających się w utworach innych niemieckojęzycznych pisarzy tego okresu, by wymienić tylko szczególnie jaskrawy przypadek powieści O. S. (1929) Arnolta Bronnena czy ocierające się o mowę nienawiści narracje tarnogórzanina Roberta Kurpiuna.

Opowiadanie *Unter Tage* (1937) przynosi wstrząsający obraz katastrofy górniczej, która wydarzyła się w styczniu 1932 roku w najstarszej, obecnie już nieczynnej bytomskiej kopalni „Karsten-Zentrum”, przemianowanej po II wojnie światowej na „Dymitrow”, a po transformacji ustrojowej na „KWK-Centrum”. O katastrofie informowano wówczas nie tylko w prasie lokalnej, ale także krajowej, a rodziny

poszkodowanych i pracownicy Urzędu Górniczego doczekali się nawet listów z wyrazami współczucia od najwyższych władz państwowych – prezydenta Rzeszy Hindenburga, który uznał zasypanych górników za zmarłych, ministra pracy oraz pruskiego rządu¹.

Wstrząs, jaki nawiedził wtedy miasto Beuthen, barwnie opisuje dziennikarz czasopisma „Oberschlesische Volksstimme”:

Gdy zapadła ciemność, całe miasto ogarnął paralizujący strach. Około pięciu minut przed godziną szóstą domy [...] zaczęły się trząść z taką siłą i w takiej skali, jakiej nie odnotowano tutaj już dawno. Wydawało się, że przez kilka sekund kamienne ściany budynków ocierają się o siebie, a fundamenty zwiększają swoją objętość. Meble zaczęły się kołysać, trzęsły się obrazy i lampy, a wazony i dekoracje o mało co się nie przewróciły. Trzęsienie ziemi, które rozprzestrzeniało się od Miechowitz [Miechów – N.N.M.]² w kierunku Beuthen [Bytomia – N.N.M.], wszędzie wywoływało panikę [...]³.

Wkrótce lokalna prasa niemieckojęzyczna szczegółowo rekonstruuje także faktyczny przebieg zdarzeń:

Około godziny 18:00 w poniedziałek w kopalni Karsten-Zentrum doszło do silnego tąpnięcia, które objęło szyb i dwa sąsiednie wyrobiska oraz spowodowało poważny zawał, który odciął 15 górników. W wyniku akcji ratunkowej, którą przeprowadzono natychmiast z pomocą Urzędu Górniczego, po krótkim czasie udało się bez obrażeń wydobyć na powierzchnię jednego górnika. Około godziny 20:00 doszło do kolejnego tąpnięcia, które zagroziło akcji ratowniczej. Los górników, którzy zostali odcięci, nie jest jeszcze znany. Prace ratownicze są kontynuowane przy użyciu wszystkich dostępnych środków⁴.

Podobna relacja pojawia się w tym samym czasie na łamach polskiego czasopisma „Katolik Polski”:

Druga z kolei w niedługim odstępie czasu wydarzyła się onegdaj wstrząsająca katastrofa kopalniana w kopalni Karsten-Centrum na Śląsku Opolskim. Nieszczęście

¹ *Die verschütteten Bergleute noch immer nicht geborgen*, „Der ober-schlesische Wanderer“, 7.01.1932.

² Wówczas samodzielna gmina, obecnie dzielnica Bytomia położona w jego zachodniej części.

³ *Schweres Unglück auf Karstenzentrum. 14 Bergleute eingeschlossen*, „Oberschlesische Volksstimme“, 5.01.1932.

⁴ *Deutsch-Oberschlesien. Schweres Gruben-Unglück*, „Katholische Volkszeitung. Unparteiische Oberschlesische Grenzzeitung“, 6.01.1932.

spowodowane zostało obsunięciem się ziemi, wskutek czego górnicy, znajdujący się podówczas w podziemiach zostali odcięci od świata.

Roboty ratunkowe na kopalni Karsten-Centrum trwają nieprzerwanie, wszelka jednak nadzieja na uratowanie zasypanych jest stracona, bowiem – jak ustalono – chodniki, na których zatrudnieni byli górnicy, zostały przez wstrząs podziemny zniszczone. Prace ratunkowe potrwać jeszcze kilkanaście godzin. Specjalna komisja górnicza z Wrocławia znajduje się już na miejscu wypadku i pod jej kierownictwem prowadzone są roboty ratunkowe.

Niemiecka prasa bytomska, podając nazwiska odciętych od świata czternastu górników, uznaje ich już za śmiertelne ofiary katastrofy. Z czternastu zasypanych – jedenastu to ojcowie rodzin, co pogłębia rozmiary katastrofy⁵.

Obraz katastrofy unaoczniają wreszcie relacje poświęcone akcji ratunkowej:

Prowadzone nieprzerwanie prace ratownicze w szybie Karsten-Zentrum nie przyniosły jeszcze niestety żadnych rezultatów. Obecnie podejmowane są próby zbliżenia się do miejsca wypadku od drugiej strony. Prace ratownicze są szczególnie trudne, ponieważ nie można używać urządzeń mechanicznych, aby nie narazić na niebezpieczeństwo ekip ratowniczych i uwięzionych w wyrobisku ludzi, którzy mogą jeszcze żyć⁶.

Wobec ogromu zniszczeń i trudności, na jakie napotykają ratownicy, szczęśliwe zakończenie akcji ratunkowej jest w oczach świadków historii rzeczą niemal niewiarygodną, wobec której trudno przejść obojętnie. Mimo to dziennikarz „Katholische Volkszeitung” odnotowuje trzeźwo:

Po nieprzerwanej, żmudnej i ofiarnej pracy ekipy ratunkowej, która okazała się bardzo trudna, ponieważ nie wolno było używać prochu, aby ponownie nie wprowadzić w ruch górotworu, w niedzielne popołudnie około godziny trzeciej udało się w końcu przebić przez północną część szybu Karsten-Zentrum, w którym zasypanych było czternastu górników. Aby przyspieszyć akcję, użyto wiertarki udarowej.

Ekipa ratunkowa była zdumiona i uradowana, gdy około godziny trzeciej nad ranem usłyszała oznaki życia od zasypanych górników, których od dawna uważano za zmarłych. Słychać było słabe stukanie. Z tym większym wysiłkiem ekipa ratunkowa, która

⁵ *Wstrząsająca katastrofa na kopalni Karsten-Centrum*, „Katolik Polski”, 7.01.1932.

⁶ *Wenig Hoffnung im Karsten-Schacht*, „Vossische Zeitung“, 14.01.1932.

przebywała pod ziemią od kilku dni i była karmiona prawie wyłącznie sztucznie, kontynuowała pracę, aż dotarła do zasypanego miejsca⁷.

Bez wątpienia wydarzenie to było jednym z tragiczniejszych w historii górniczego miasta, choć nie najtragiczniejszym – w styczniu 1923 roku doszło bowiem do katastrofy w kopalni „Heinitz” (późniejszej „Rozbark”), w wyniku której śmierć poniosło 141 górników oraz 4 ratowników, zaś w 1979 roku we wspomnianej wcześniej kopalni „Karsten-Zentrum”, wówczas już zwanej KW „Dymitrow”, nastąpił wybuch pyłu węglowego – zginęło wówczas 34 górników. Przedwojenna historia kopalni „Karsten-Zentrum”, a zatem i samej katastrofy, skrywa się jednak dzisiaj – niezasłużenie – w cieniu historii powojennej⁸.

Przypominając tę tragiczną kartę w historii przedwojennego Beuthen, warto także zwrócić uwagę na aktualność tematu szkód górniczych, z którymi do dzisiaj boryka się Bytom i jego dzielnice. Szczególnie interesująca jest w tym kontekście dyskusja o przyczynach katastrofy, jaka przetoczyła się niemal sto lat temu na łamach prasy. Wyraźnie rysuje się w niej bowiem rozdzźwięk między oficjalnym stanowiskiem władz a punktem widzenia samych górników – kwestia to tym bardziej istotna, że problematyzuje ją także sam Wiessalla.

O domniemanych – oficjalnych – przyczynach katastrofy informował m.in. „Der oberschlesische Wanderer”, wówczas największy lokalny dziennik wydawany w Beuthen:

Komisja ds. wypadków górniczych omawiała w środę wypadek w kopalni Karstena w Beuthen. Górnicy, którzy uczestniczyli w wypadku, byli zajęci drążeniem i obudową chodników. Chodniki te zostały całkowicie zniszczone. Prace wydobywcze idą pełną parą. Jak dotąd nic nie wskazuje na to, że zasypań górniczy jeszcze żyją. Należy zatem oczekiwać, że wszystkie ofiary zmarły.

Następnie komisja szczegółowo omówiła regulacje o charakterze ogólnym, wdrożone przez Urząd Górniczy w celu przeciwdziałania niebezpieczeństwom związanym z tąpnięciami. Komisja uważa, że środki zapobiegawcze zaproponowane przez ten organ, które odnoszą się przede wszystkim do planowego zarządzania wyrobiskami i zabudową oraz pracami wydobywczymi, są odpowiednie. Ma nadzieję, że pozwoli to skutecznie zwalczać zagrożenie⁹.

⁷ *Erfolgreiche Rettungsaktion auf Karsten-Zentrum*, „Katholische Volkszeitung“, 12.01.1932.

⁸ Najbardziej popularna internetowa encyklopedia – Wikipedia – w haśle dotyczącym tej kopalni wymienia tylko katastrofy powojenne. Por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kopalnia_W%C4%99gla_Kamiennego_Centrum#Katastrofy_g%C3%B3rnicze_na_terenie_kopalni [dostęp: 24.04.2025].

⁹ *Die verschütteten Bergleute noch immer nicht geborgen*, „Der oberschlesische Wanderer”, 7.01.1932.

Nie można oprzeć się wrażeniu, że między wierszami formułowana jest sugestia, iż to nieostrożność lub zaniedbania samych górników doprowadziły do katastrofy. Zgołą inną diagnozę stawia natomiast pewien anonimowy głos – prawdopodobnie pracownika kopalni – który nie kryje oburzenia, ironicznie krytykując całokształt polityki wydobywczej „Karsten-Zentrum”:

Zebrała się komisja śledcza. Przyczyna: powszechnie znane „tektoniczne trzęsienie ziemi”, szczególnie górnośląska choroba naturalna i najlepsze lekarstwo na dokuczliwe skargi na szkody górnicze. Obecnie zdania naukowców na temat pochodzenia trzęsień tektonicznych są nadal podzielone. To naturalne zjawisko wciąż stanowi zagadkę dla nauki. Sejsmografy w Ratibor [Raciborzu – N.N.M.], Beuthen [Bytomiu – N.N.M.] i Peistkretscham [Pyskowicach – N.N.M.] są instrumentami wiarygodnymi; informują naukowców o każdym wstrząsie ziemi, ale nie mówią im, dlaczego ziemia się zatrzęsała. Gdyby zamiast tych uczonych dżentelmenów umieścić w obserwatorium trzęsień ziemi kilku doświadczonych, starszych hajerów, to tajemnica trzęsień tektonicznych mogłaby zostać rozwiązana już dawno temu. [...] Podczas wojny kopalnie poddano eksploatacji rabunkowej, a robotnicy przebywali w większości na froncie. Tania siła robocza jeńców wojennych była wykorzystywana do wydobywania węgla w pobliżu szybów. A kiedy wojna się skończyła, korytarze zostały poprowadzone dalej. [...] Dawne wyrobiska stawały się coraz większe. Wydobywano wszystko, co można było wydobyć. [...] Zasypywanie pustych wyrobisk w ziemi [...] kosztuje krocie. Następnym krokiem było rozkopanie filarów, które eksploatowano systemem zawałowym. Tak dziury w ziemi się zapełniły. Ale nad nimi powstały nowe¹⁰.

Przyczyną takiego stanu rzeczy – zapadającego się powoli miasta – jest, zdaniem autora, gospodarka rabunkowa, której nie uprawia się w sąsiednich kopalniach, tylko w Beuthen¹¹; aktualność tej kwestii poraża także dzisiaj.

W pamięci historycznej katastrofa w kopalni „Karsten-Zentrum” stanowi zatem białą plamę, opracowaną azaliż literacko – choć opowiadanie Wiessalli trudno traktować jako źródło historyczne, to jako artefakt pamięci zbiorowej odgrywa ono bez wątpienia rolę niebagatelną.

Dyskusji nie podlegają również walory estetyczne opowiadania *Na dole*: Wiessalla stosuje zróżnicowaną, wielopłaszczyznową narrację, wykorzystując na zmianę zdystansowanego i zaangażowanego narratora, mowę pozornie zależną, przechodzącą momentami w monologi ocierające się o strumień świadomości. Ciekawym zabiegiem formalnym jest też symultanizm, za pomocą którego autor

¹⁰ *Das Märchen vom „tektonischen Beben“*, „Katholische Volkszeitung“, 7.01.1932.

¹¹ *Ibidem*.

ukazuje i kontrastuje postawy i reakcje ludzi uwięzionych w kopalni (na dole) oraz ich rodzin i znajomych przebywających na powierzchni (na górze). Świat podziemi oraz miasta na powierzchni spaja w sposób dosłowny i metaforyczny wielopokoleniowa rodzina górnicza mieszkająca przy dawnej Miechowitzter Chaussee (obecnie ul. Wrocławska), na dawnych przedmieściach. Co warto uwagi, wykreowane przez Wiessallę obrazy Górnego Śląska oraz Górnosłazaków są nie tylko wstrząsające, ale momentami także komiczne, pozbawione wszelako groteskowych przerysowań, które dominują na przykład w zabrzańskich narracjach pisarza Horsta Eckerta, znanego szerzej jako Janosch.

Tekst przekładu opatrzony został aparatem naukowym: próbą monograficznego – historycznoliterackiego – ujęcia biografii oraz twórczości Josefa Wiessalli. Z punktu widzenia filologa, literaturoznawcy są to rozpoznania o charakterze elementarnym, które stanowić mogą podglebie do badań z zastosowaniem nowszych modeli i teorii literaturoznawczych, jak gender studies czy geopoetyka. Pełnią one jednocześnie funkcję kontekstu oraz wprowadzenia do twórczości Wiessalli. Charakter autokomentarza oraz przekładoznawczej refleksji ma natomiast rozdział kolejny, poświęcony procesowi i problemom tłumaczenia opowiadania. Niezbędnym uzupełnieniem aparatu naukowego jest bibliografia podmiotowa, przedmiotowa oraz słowniczek trudniejszych terminów górniczych.

Oddając do rąk Czytelniczek i Czytelników przekład opowiadania *Na dole* Josefa Wiessalli, mam nadzieję, że uda mi się nie tylko przybliżyć sylwetkę i twórczość samego pisarza, ale także przyczynić się do odbudowania ciągłości kulturowej miasta Bytomia oraz odsłonić istotną kartę w wielokulturowej i wielojęzycznej historii literatury na Górnym Śląsku.

* * *

Za podstawę tłumaczenia przyjęto tekst *Unter Tage. Erzählung*, opublikowany pod redakcją Waltera Schmählinga, nakładem wydawnictwa Philipp Reclam jun. w Stuttgarcie w 1965 roku, będący reprintem oryginalnego wydania z roku 1937. Zgodnie z informacją otrzymaną od powojennego wydawcy oryginalny tekst jest wolny od praw autorskich¹². W przekładzie na język polski tytuł uzyskał następujące brzmienie: *Na dole. Opowiadanie bytomskie*. Najprostszym odpowiednikiem frazy „unter Tage” jest sformułowanie „pod ziemią”, postanowiłam jednak zastosować jego środowiskowy i regionalny odpowiednik, używany do dzisiaj na określenie pracy w kopalni. Epitet „bytomskie” ma z kolei uwypuklić fakt, iż miejscem akcji

¹² Por. odpowiedź wydawnictwa Philipp Reclam jun. Verlag GmbH Stuttgart na zapytanie o prawa autorskie z dnia 8.02.2023. Archiwum prywatne.

jest dawne górnicze miasto Beuthen, które kojarzy się dziś raczej ze społeczną degrengoladą aniżeli ze sztuką wysoką. Nie mam bowiem wątpliwości, że ów literacki Bytom wart jest „odkopania”.

* * *

Ta książka jest owocem stypendium przeznaczonego dla osób zajmujących się twórczością artystyczną i upowszechnianiem kultury, przyznanego mi w drodze konkursu przez miasto Bytom w 2024 roku w dziedzinie literatury. Finansowe wsparcie dla moich badań otrzymałam również w zatrudniającej mnie jednostce uczelnianej – Instytucie Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Najważniejsi jednak są ludzie, którzy towarzyszyli mi na różnych etapach procesu twórczego i którym winna jestem wdzięczność. W szczególności moje podziękowania kieruję do:

- prof. dr hab. Marii Szmei z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz dr hab. prof. UAM Elizy Pieciul-Karmińskiej z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, za merytoryczne wskazówki i propozycje udoskonalenia tej książki;
- Markusa Bonczkowitza za redakcyjne doszlifowanie śląszczyzny i wskazówki bibliograficzne;
- pani Joanny Szewczyk za redakcyjne doszlifowanie polszczyzny i solidną korektę.

Wreszcie wypada mi podziękować moim najbliższym oraz przyjaciołom. Bez ich wsparcia, entuzjazmu i życzliwości ten projekt nie doczekałby się realizacji.

Nina Nowara-Matusik

Twórczość Josefa Wiessalli

Utwory dramatyczne

Die Krise. Eine Tragödie von übermorgen in 4 Aufsätzen und 5 Bildern, 1929.

Hochspannung. Komödie aus dem Arbeiterleben, 1931.

Volk auf Vorposten. Drama in fünf Aufzügen, 1933.

Die Front unter Tage. Ein Bergwerksstück in drei Akten, 1934.

Die Brunnenkomödie. Ein Spiel in drei Akten, 1937 (inny tytuł: *Recht auf Wasser*).

Spiel im Moor. Lustspiel, 1942 (inny tytuł: *Moorgeister*).

Powieści

Die Empörer. Roman, Bruno Cassirer, Berlin 1935; kolejne wydania: Paul List Verlag, Leipzig 1938; Büchergilde Gutenberg, Berlin 1949.

Udyta. Roman, Hans von Hugo, Berlin 1939/1940.

Zwischen Tag und Traum. Roman. Hans von Hugo, Berlin 1941; drugie wydanie pod zmienionym tytułem: *Der Orpheusbecher. Roman*. Hans von Hugo, Berlin 1943, 1944.

Opowiadania i krótkie formy prozatorskie, eseje

Die Dostals, in: *Vorstoß. Prosa der Ungedruckten*, Hrsg. von Max Tau und Wolfgang von Einsiedel, Bruno Cassirer, Berlin 1930, s. 277–314.

Aus Rumpumpun: Geschichten einer Jugend. Das Theater, „Der Oberschlesier“ 1930, 1, s. 34–37; powtórna publikacja: „Schlesien“ 1958, 4, [b.n.s.].

Das Grab im Walde. Eine Erinnerung an Cziasnau, „Der Oberschlesier“ 1931, 8, s. 412–413.

Die verhinderte Reise nach Tiflis (Mit dem Kann in den Aufstand), „Der Oberschlesier“ 1931, 5, s. 261–266.

Halarenda. Eine Grenzlanderzählung, in: *Heimat. Die deutsche Landschaft in Erzählungen deutscher Dichter*, Ullstein, Berlin 1934, s. 279–314.

Ein Mann im Sumpf, „Der Oberschlesier“ 1934, 7, s. 382–386.

Kameradschaft in der Hölle, „Der Angriff. Tageszeitung der Deutschen Arbeitsfront“, 14.08.1935; przedruk: „Schönheit der Arbeit“ 1936, 5, s. 262.

Ein verlorener Sohn kommt heim, „Der Oberschlesier“ 1936, 12, s. 640–645.

Die Front unter Tage. Erzählung, Paul List, Leipzig 1937; przedruk: *Unter Tage. Mit einem Nachwort von Walter Schmähling*, Philipp Reclam jun., Stuttgart 1965

- (Reclams UB, 8645); przedruk fragmentów: „Die Tat“ 1934, 26; „Schönheit der Arbeit“ 1937, 2.
- Grobla, „Kattowitzer Zeitung“ 1938, 34; wydanie jubileuszowe: Jubiläumsausgabe Kattowitzer Zeitung 1868–1938.
- Das Feuer. Eine Anekdote vom oberschlesischen Eulenspiegel*, „Der Oberschlesier“ 1938, 6, s. 319–321.
- Gowin sucht das Genie. Erzählung*, Paul List Verlag, Leipzig 1938.
- Die Rettung*, „Der Deutsche im Osten. Monatsschrift für Kultur, Politik und Unterhaltung“ 1939, 10, s. 39–48.
- Jule Kleh: Erzählung*, „Europäische Revue“ 1939, 15, s. 171–177.
- Die unterirdische Straße*, „Das XX. Jahrhundert“ 1940, 2, s. 548.
- Der Abstimmungstag*, „Schlesische Stimme: Monatsschrift für Volkstum und Heimatarbeit: Organ des Schlesischen Bundes für Heimatschutz“ 1941, 4/5, s. 142.
- Niemands Land. Erzählung*, Philipp Reclam jun., Leipzig 1942 (Reclams UB, 7510, druga wersja tekstu: *Ein Mann im Sumpf*); fragment opublikowany na łamach „Ostdeutsche Morgenpost“ 1942, 286, 19.10.1942, s. 2.
- Die Nebelnacht vor Narvik*, in: *Heimatkaler der Kreises Teschen*, Schlesien-Verlag Breslau–Kattowitz, 1942, s. 37–38.
- Die Schlacht von Himmelwitz. Erzählungen*. Feldpostausgabe, Erich Schmidt, Berlin 1943.
- Die Schlacht von Himmelwitz. Erzählungen*, Erich Schmidt, Berlin 1944.
- Munk seift das ganze Dorf ein. Eine Geschichte vom oberschlesischen Eulenspiegel*, in: *Oberschlesischer Heimatkaler für das Jahr 1944*, Schlesien-Verlag, Breslau 1944, s. 160–162.

Tłumaczenia utworów Wiessalli

na język czeski:

Die Empörer:

Buřiči, přeložil Jaroslav Kratochvíl, Čin, Praha 1941.

na język norweski:

Die Empörer:

Opprørerne på Gorek, oversetter Trygve Width, Gyldendal, Oslo 1942.

na język niderlandzki:

Niemands Land:

Niemands Land: 1942; De Eik

na język polski:

Die Schlacht von Himmelwitz:

Bitwa pod Jemielnicą. Die Schlacht von Himmelwitz. Baśń ze śląskiej krainy, przeł. Piotr Jelitto, Publiczne Gimnazjum im. Johanna Nuciusa w Jemielnicy, Jemielnica 2018.

Bibliografia przedmiotowa

- „Amtsblatt der Regierung zu Oppeln für 1932“, Bd. 117, St. 44. – Ausgabe A, s. 9.
- Barbian Jan Peter, *Literaturpolitik im Dritten Reich, Institutionen, Kompetenzen, Betätigungsfelder*, Walter de Gruyter, Berlin–Boston 2019.
- Bębnik Grzegorz, *Komentarz historyczny do „Dziennika wojennego” mikołowskiej policji ochronnej*, „Mikołowskie Zeszyty Historyczne” 2018, 4, s. 7–27.
- Beer Johannes, *Wiessalla, Josef. Die Front unter Tage (1961)*, in: *Der Romanführer*, Anton Hiersemann Verlag, Stuttgart 1964, s. 401–402.
- Berezowski Leszek, *Dialect in Translation*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
- Bienek Horst, *Pierwsza polka / Die erste Polka*, przeł. Maria Przybyłowska, Wydawnictwo „Wokół nas”, Gliwice 2008.
- „Börsenblatt für den deutschen Buchhandel“ 1939, Nr. 255.
- Brandt B., *Im „Bibliographischen Institut“ in Leipzig, bekannt als ein für die Wissenschaft unseres Volkes*, „Der Ackermann aus Böhmen. Monatsschrift für das geistige Leben der Sudetendeutschen“ 1937, Bd. 5.
- Brzozowski Jerzy, *Stanąć po stronie tłumacza, Zarys poetyki opisowej przekładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Das Märchen vom „tektonischen Beben“*, „Katholische Volkszeitung“, 7.01.1932.
- Denkler Horst, *Schicksalsberge in der schlesischen Literaturlandschaft. Zu drei Romanen von Josef Wiessalla, Walther Stanietz und Olga Tokarczuk*, in: *Literaturgeschichte 18.–20. Jahrhundert*. Wrocław – Berlin. Germanistischer Brückenschlag im deutsch-polnischen Dialog, II. Kongreß der Breslauer Germanistik, Bd. 3, Hrsg. Bernd Balzer, Wojciech Kunicki, Neisse Verlag, Wrocław–Dresden 2006, s. 213–219.
- Denkler Horst, *Werkruinen, Lebenstrümmer. Literarische Spuren der „verlorenen Generation“ des Dritten Reiches*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 2006.
- Deutsch-Oberschlesien. Schweres Gruben-Unglück*, „Katholische Volkszeitung. Unparteiische ober-schlesische Grenzzeitung“, 6.01.1932.
- Die verschütteten Bergleute noch immer nicht geborgen*, „Der ober-schlesische Wanderer“, 7.01.1932.

- Engelking Leszek, *Bytom w literaturze. Dzieła, miejsce, zakorzenienie, tożsamość, mit*, Muzeum Górnośląskie, Bytom 2018.
- Erfolgreiche Rettungsaktion auf Karsten-Zentrum*, „Katholische Volkszeitung“, 12.01.1932.
- E-s., *Achtung, neue Namen!* „Ostdeutsche Morgenpost“, 7.12.1930 [b.n.s.].
- F.A., *Kunst und Wissenschaft. Oberschlesische Autoren lesen. Niekrawietz und Wiessalla in Gleiwitz*, „Ostdeutsche Morgenpost“, 8.11.1930 [b.n.s.].
- Fikus Sebastian, *Niemieckie interpretacje plebiscytu na Górnym Śląsku w 1921 roku*, w: *Górny Śląsk 1918–1922*, red. Tadeusz Skoczek, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2015, s. 21–55.
- Geiger Hans-Ludwig, *Josef Wiessalla, „Die Schlacht von Himmelwitz.“ Erzählungen (Die neue Lese im Erich Schmidt-Verlag)*, „Kulturnachrichten für die Mitglieder der Stiftung Oberschlesien“ 1944, Nr. 1, s. 7.
- Górajek Anna, (Nie)zbędne odpominanie przeszłości – uwagi na marginesie lektury „Wiatr od Odry” Hansa Niekrawietza, „Acta Philologica” 2015, nr 47, s. 117–128.
- Haas Olaf, *Max Tau und sein Kreis. Zur Ideologiegeschichte „oberschlesischer“ Literatur in der Weimarer Republik*, Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn–München–Wien–Zürich 1988.
- Hayduk Alfons, *Gruß aus Weimar*, „Oberschlesische Zeitung“, 13.10.1942.
- Janssen Christian, *Abgrenzung und Anpassung. Deutsche Kultur zwischen 1930 und 1945 im Spiegel der Referatenorgane Het Duitsche Boek und De Weegschaals*, Waxmann Verlag, Münster–München–New York–Berlin 2003.
- Janzin Marion, Güntner Joachim, *Das Buch vom Buch. 5000 Jahre Buchgeschichte*, Schlütersche, Hannover 2007.
- Jaroszewicz Henryk, *Krytyka prób emancypacji śląszczyzny. Płaszczynna naukowa (lingwistyczna)*, „Slavia Occidentalis” 2019, 76 (1), s. 21–47, <https://doi.org/10.14746/so.2019.76.2> [dostęp: 31.07.2025].
- Jaroszewicz Henryk, *Zasady pisowni języka śląskiego. Studium normatywne*, Wydawnictwo Naukowe IKR[i]BL, Siedlce 2022.
- Joachimsthaler Jürgen, *Lockend slawisches Grauen. Horst Langes Andeutungen im Dritten Reich*, „Convivium” 2013, s. 221–252, <https://doi.org/10.18778/2196-8403.2013.11> [dostęp: 21.06.2024].
- ka, „Die Front unter Tage“. Ein Bergwerksstück von Josef Wiessalla, „Kattowitzer Zeitung“, 16.04.1935.
- Kaczmarek Ryszard, *Powstania śląskie 1919–1920–1921, Nieznana wojna polsko-niemiecka*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2019.
- Kaminsky Friedrich, *Über Josef Wiessalla*, „Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museumsvereins“ 1956/1957, Bd. 17/18, s. 135.

- Karolak Czesław, Kunicki Wojciech, Orłowski Hubert, *Dzieje kultury niemieckiej*, PWN, Warszawa 2007.
- Kastin Hans, *Die Empörer. Schicksalsgemeinschaft in östlichem Land*, „Der Oberschlesier“ 1935, Jg. 17, H. 12, s. 725–727.
- Kittel Karl, *Josef Wiessalla, Eine Studie*, „Der Oberschlesier“ 1937, 9, s. 527–532.
- Klin Eugeniusz, *Wiessalla, Josef*, w: *Bytomski słownik biograficzny*, red. Jan Drabina, Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom 2004, s. 277.
- Knudsen Hans, *Robert (sic!) Wiessalla, Die Front unter Tage. Uraufführung in den Kammerspielen des Deutschen Theaters*, „Ostdeutsche Morgenpost“, 12.02.1935.
- Köhler Willibald, *Der Oberschlesier Josef Wiessalla im „Vorstoß“ (des Verlages Bruno Cassierer)*, „Der Oberschlesier“ 1930, Jg. 12, H. 12, s. 876–877.
- Köhler Willibald, *In der weißen Stadt (zwischen den Kriegen)*, Oberschlesischer Heimatverlag, Augsburg 1964.
- Koller Werner, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Quelle und Meyer, Heidelberg 1983.
- Korcowska Grażyna, *Przedmowa*, w: *Josef Wiessalla. Bitwa pod Jemielnicą. Die Schlacht von Himmelwitz*, przeł. Piotr Jelitto, Publiczne Gimnazjum im. Johanna Nuciusa w Jemielnicy, Jemielnica 2017, s. 7.
- Korn Karl, *Lange Lehrzeit. Ein deutsches Leben*, Societäts-Verlag, München 1979.
- Krzysztofiak Maria, *Przekład literacki a translatologia*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1999.
- Kunicki Wojciech, „...auf dem Weg in dieses Reich“. *NS-Kulturpolitik und Literatur in Schelsien 1933 bis 1945*, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 2006.
- Kürschners *biographisches Theater-Handbuch. Schauspiel, Oper, Film, Rundfunk. Deutschland, Österreich, Schweiz*, Hrsg. Herbert Alfred Frenzel, Hans-Joachim Moser, de Gruyter, Berlin 1956.
- Lubos Arno, *Die deutsche Dichtung in Oberschlesien*, in: *Oberschlesisches Lesebuch. Auswahl und Zusammenstellung von Johannes Martini*, Helmut Preußler Verlag, Nürnberg 1982, s. 168–173.
- Lubos Arno, *Ein Arbeiterdichter. Vor 60 Jahren starb Schriftsteller Josef Wiessalla*, „Oberschlesien“ 2005, Nr. 8, s. 15.
- Meyerfeld Max, *Josef Wiessalla, Die Front unter Tage (Studio der Kammerspiele, 10.02.35), Studio-Aufführung in Berlin*, „Neue Zürcher Zeitung“, 27. Februar 1935, Morgenausgabe, Nr. 340.
- Niekrawietz Hans, *Der Empörer. Josef Wiessalla zum Gedenken, dem schlesischen Erzähler und Dramatiker, der am 15. Dezember 1958 sechzig Jahre alt geworden wäre*, „Schlesien. Eine Vierteljahresschrift für Kunst, Wissenschaft und Volkstum“ 1958, Nr. 3/4, s. 228–229.

- Niekrawietz Hans, *Josef Wiessalla, Ein Gedenkblatt für den Dramatiker*, „Unser Oberschlesien“ 1951, Jg. 1, Nr. 7, s. 12.
- Nowak Tomasz, *Opowieść o bytomianinie, który napisał Śląski Potop*, „Życie Bytomskie” 2017, nr 39, s. 12.
- Oeser Hans Ludwig, *Unser neuer Roman „Die Empörer“*, „Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens“ 1935, Bd. 7, s. 70–71.
- Olesch Reinhold, *Die slavischen Dialekte Oberschlesiens*, Institut für Lautforschung an der Universität Berlin, Berlin 1937.
- Orłowski Hubert, *Literatura w III Rzeszy*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1979.
- Perlick Alfons, *Die Beuthener Leistung in Kunst und Literatur*, „Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museumvereins“ 1962, H. 24, s. 66–106.
- Petersen Klaus, *Neue Sachlichkeit*, in: *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft. Neubearbeitung des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte*, Bd. II, H–O, Hrsg. Georg Braungart, Harald Fricke, Klaus Grubmüller, Jan-Dirk Müller, Friedrich Vollhardt, Klaus Weimar, de Gruyter, Berlin 2007, s. 699–701.
- Pieciul-Karminska Eliza, *Rozważania o znaczeniu strategii translatorskiej i paratekstu tłumacza na przykładzie dwujęzycznego wydania „Podań i baśni z Górnego Śląska” („Sagen und Märchen aus Oberschlesien”) autorstwa Elisabeth Grabowski w tłumaczeniu Tobiasza Janikowskiego*, „Orbis Linguarum” 2022, vol. 56, https://www.orbis-linguarum.pl/articles/56/04_pieciul-karminska.pdf [dostęp: 31.07.2025].
- Piotrowska Maria, *Proces decyzyjny tłumacza. Podstawy metodologii nauczania przekładu pisemnego*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2007.
- Pohl Wolfgang, *Heiter-ernstes „Spiel im Moor“*. Uraufführung des Volksstücks von Wiessalla zum Abschluß der Autorenwoche, „Kattowitzer Zeitung“ 1942, Jg. 74, Nr. 133.
- Reichart Walter A., *Josef Wiessalla, Gowin sucht das Genie*. Leipzig, Paul List. 1938. 138 pages. 2.80 marks, „Books Abroad. An International Quarterly of Comment on Foreign Books” Winter 1939–1940, vol. 14, no. 1, s. 76.
- Schär Fritz, *Der Arbeiter. Ein Beitrag für Sprache und Geschichte*, „Die neue Schulpraxis“ 1973, Bd. 43, H. 7, s. 282–286.
- Scheffel Michael, *Magischer Realismus*, in: *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft, Neubearbeitung des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte*, Bd. II, H–O, Hrsg. Georg Braungart, Harald Fricke, Klaus Grubmüller, Jan-Dirk Müller, Friedrich Vollhardt, Klaus Weimar, de Gruyter, Berlin 2007, s. 526–527.
- Schmähling, Walter, *Nachwort*, in: *Josef Wiessalla. Unter Tage. Erzählung. Mit einem Nachwort von Walter Schmähling*, Philipp Reclam jun., Stuttgart 1965, s. 63–69.
- Schweres Unglück auf Karstenzentrum. 14 Bergleute eingeschlossen*, „Oberschlesische Volksstimme“, 5.01.1932.

- Sommerfeld Beate, *Problemfelder der literarischen Übersetzungsanalyse. Lehr und Übungsbuch für Studierende und Lehrende der Translationswissenschaft*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2016.
- Syniawa Mirosław, *Od tłumacza*, w: *Gerhart Hauptmann. Tkōcze*. Przekład ôd Mirosława Syniawy, Silesia Progress, Kotōrz Mały 2024, s. 233–246.
- Szczodrok Karl, *Zwei neue Abstimmungsdramen*, „Der Oberschlesier“ 1934, Bd. 3, s. 180.
- Tau Max, *Das Land, das ich verlassen musste*, Hoffmann und Campe, Hamburg 1961.
- Tambor Jolanta, *Etnolekt śląski jako język regionalny: uzasadnienie stanowiska*, w: *Śląsko godka: materiały z konferencji „Śląsko godka: jeszcze gwara czy jednak już język” z 30 czerwca 2008 roku*, red. Jolanta Tambor, Gnome, Katowice 2018, s. 116–119.
- Theater in Berlin*, „Nationalsozialistische Monatshefte“ 1935, Nr. 6, s. 371–373.
- Tokarz Bożena, *Spotkania. Czasoprzestrzeń przekładu artystycznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Ullmann Klaus, *Schlesien. Lexikon: Geografie, Geschichte, Kultur*, Bechtermünz, Augsburg 1996.
- „Variety” 1934, no. 116.
- Wąsik-Linder Monika, *Czar rewii. Nowoczesne oblicze teatru robotniczego Erwina Piscatora*, „Śląskie Studia Polonistyczne” 2020, nr 2 (16), <https://doi.org/10.31261/SSP.2020.16.02>.
- Wenig Hoffnung im Karsten-Schacht*, „Vossische Zeitung“, 14.01.1932.
- „Wirtschaftskorrespondenz für Polen“ 1935, Nr. 5.
- Wstrząsająca katastrofa na kopalni Karsten-Centrum*, „Katolik Polski”, 7.01.1932.
- Wysocki Szczepan, *Wilhelm Tkaczyk. Pisarz proletariacko-rewolucyjny Górnego Śląska*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice 1976.

Źródła internetowe

- Cieślak Michał, *90 lat temu przyłączono Górny Śląsk do Polski*, <https://www.mhk.katowice.pl/index.php/dla-zwiedzajacych/archiwum/wystawy-archiwum/wystawy-przed-2017/949-90lat-temu> [dostęp: 28.02.2025].
- Heinrich Anselm, *Brüche und Kontinuitäten. Theater im „Dritten Reich“ und in der Bundesrepublik*, *Zeitgeschichte-online*, 1. Dezember 2012, <https://zeitgeschichte-online.de/themen/brueche-und-kontinuitaeten> [dostęp: 24.04.2025].
- Nowara-Matusik Nina, *Bytom w literaturze niemieckojęzycznej – zarys problematyki*, w: *Encyklopedia województwa śląskiego*, 2025, T. 12, <https://ibrbs.pl/index>.

php/Bytom_w_literaturze_niemieckoj%C4%99zycznej_-_zarys_problematyki
[dostęp: 24.04.2025].

https://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Wiessalla [dostęp: 11.08.2024].

https://pl.wikipedia.org/wiki/Josef_Wiessalla [dostęp: 10.08.2024].

<https://www.hierseemann.de/reihen/der-romanfuehrer> [dostęp: 28.06.2024].

Słowniki i leksykony

Gisman Stanisław, *Słownik górniczy*, Instytut Górniczy, Katowice 1949.

Maławski Zygmunt, Morawski Tomisław, *Niemiecko-polski popularny słownik górniczy*, Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo-Hutniczych, Katowice [b.r.w.].

Piastrak Felix, *Niemiecko-polski słownik górniczy*, We własnym nakładzie, Wieliczka 1913.

Walla Leopold, *So spricht man in Oberschlesien. Der oberschlesische Wortschatz*, Selbstverlag, Wiesloh 1977.

Indeks nazwisk

A

Albes Herbert 28

B

Baron Gerhart 42

Becher Johannes R. 25

Berezowski Leszek 55, 107

Bonczkowitz Markus 55, 68

Brecht Bertolt 28

Bronnen Arnolt 7

Brzozowski Jerzy 47, 107

D

Denkler Horst 20, 30, 33, 43, 107

E

Eckert Horst (Janosch) 12

Engelking Leszek 17, 108

F

Fallada Hans 34

Fredro Aleksander 49

G

Goebbels Josef 27, 29, 35

Górajek Anna 39, 45, 108

Grabowski Elisabeth 15, 47, 110

H

Hauptmann Gerhart 30, 44, 56, 111

Hayduk Alfons 25, 39, 108

Hein Alfred 21

Hilpert Heinz 27

I

Ihering Herbert 28

J

Jaroszewicz Henryk 57, 108

Joachimsthaler Jürgen 16, 108

Joyce James 53

K

Kaergel Hans Christoph 43, 44

Kafka Franz 54

Kaluza Viktor 16, 42, 55

Kania Paul 55

Kaschnitz Marie Louise 19

Keun Irmgard 34

Kittel Karl 18, 20, 35, 109

Klin Eugeniusz 15, 16, 29, 109

Köhler Willibald 19, 23, 25, 26, 35, 42,
51, 52, 109

Koitz Heinrich 35, 42

Koller Werner 48, 49, 109

Korn Karl 16, 109

Krzysztofiak Maria 48, 49, 109

Kunicki Wojciech 26, 33, 34, 35, 36,
38, 42, 43, 107, 109

Kurpiun Robert 7, 25, 39

L

Lubos Arno 15, 16, 20, 21, 22, 23, 25,
26, 29, 51, 109

M

Meyerfeld Max 27, 109

N

Niekrawietz Hans 16, 19, 21, 22, 39, 45,
51, 108, 109, 110

Nowak Tomasz 17, 110

Nowinski Alfred 25, 47

O

Olesch Reinhold 54, 110

P

Pieciul-Karmińska Eliza 13, 47, 110

Piotrowska Maria 45, 110

Piscator Erwin 22, 111

Pohl Herta 15, 110

R

Remarque Erich Maria 21

Richter Hans 15

Rostropowicz Joanna 47

S

Schmähling Walter 18, 19, 20, 21, 22,
42, 43, 50, 51, 52, 105, 110

Scholtis August 15, 19, 20, 27, 44

Szczodrok Karl 24, 25, 35, 111,

Seghers Anna 25

Sommerfeld Beate 53, 111

Szewczyk Grażyna Barbara 47

Szmeja Maria 13

T

Tambor Jolanta 57, 111

Tau Max 19, 23, 26, 27, 28, 43, 108, 111

Tkaczyk Wilhelm 25, 111

Tokarz Bożena 56, 111

Z

Zweig Arnold 21

Josef Wiessalla
Unter Tage

Zusammenfassung

Der Fokus der Monografie liegt auf der Übersetzung der Erzählung *Unter Tage* (1937) des oberschlesischen Schriftstellers Josef Wiessalla (1898–1945), dessen Œuvre bis dato lediglich einem ausgewählten Kreis von Germanisten und Regionalisten bekannt war.

Die Erzählung zeichnet ein erschütterndes Bild eines Grubenunglücks, das sich im Januar 1932 in der ältesten, heute stillgelegten Grube Karsten-Zentrum in Beuthen ereignete. Die Dialogteile wurden ins Schlesische übersetzt. Dem Text der Übersetzung ist ein ausführliches Kapitel vorangestellt, in dem das Profil des Autors sowie dessen Œuvre beschrieben und analysiert werden. Des Weiteren ist ein detaillierter Kommentar zur Übersetzung enthalten. Darüber hinaus enthält die Monographie ein Glossar schwierigerer (regionaler) bergbaulicher Begriffe, eine Bibliografie und Anschauungsmaterial.

Josef Wiessalla
Underground. A story of Bytom

Summary

The main part of the monograph is a translation of the short story “Unter Tage” (1937, “Underground”) by the Upper Silesian writer Josef Wiessalla (1898–1945). The story presents a harrowing picture of a mining disaster that occurred in January 1932 in Bytom’s oldest, now closed, known as mine “Karsten-Zentrum”. The dialogues have been translated into Silesian. The text of the translation is preceded by an extensive chapter on the author’s profile and work, as well as a commentary on the translation. The monograph also includes a glossary of difficult (regional) mining terms, a bibliography and illustrations.

Redaktor: Joanna Szewczyk

Redaktor i korektor partii śląskojęzycznych: Markus Bonczkowitz

Opracowanie graficzne serii: Krzysztof Bąk

Projekt okładki z wykorzystaniem zdjęcia autorstwa Angeli z Pixabay: Tomasz Tomczuk

Korektor: Marzena Marczyk

Łamanie: Ireneusz Olsza

Redaktor inicjujący: Paweł D. Radek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.01.2027

Copyright © 2026 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce. Od 1.02.2027 publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0002-7088-0395>

Wiessalla, Josef

Na dole : opowiadanie bytomskie / Josef

Wiessalla ; przełożyła i komentarzem opatrzyła

Nina Nowara-Matusik. – Wydanie I. – Katowice

: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2026.

– (Kairos : humanistyka środowiskowa ; (2))

<https://doi.org/10.31261/PN.4289>

ISBN 978-83-226-4562-8

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4563-5

(wersja elektroniczna)

ISSN 3071-6667

Wydawca:

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Jordana 18, 40-043 Katowice

<https://wydawnictwo.us.edu.pl>

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:

volumina.pl Sp. z o.o.

ul. Księcia Witolda 7-9

71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 7,25. Ark. wyd. 7,0. Papier Munken Polar 100 g vol. 1.13. PN 4289.

Cena 34,90 zł (w tym VAT)

KAIROS

BYTOM

Patronat

Halina Bieda
SENATOR RP

ŚLĄZAG

ISSN 3071-6667

Cena 34,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4563-5

9

Więcej informacji

